

לעילוי נשמת הר"ר יוסף וולף ז"ל ב"ר ברוך מנדל הי"ד ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם
האשה החשובה רודסת גדקהווסד שרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר דל ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י ביהמ"ד לחנידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיטו

גליון מס' 398

ראש השנה ל"ג-תענית ה'

בס"ד, י"ז טבת תשס"ז

השבוע בגליון

- תפילת לחש של שליח ציבור, באיזה נוסח?
- האריז"ל - חזרת הש"ץ, המעולה ביותר

- תקיעה גדולה ותרועה גדולה - מתי ומדוע
- תרועה כאות לקבלת התפילות
- תקיעה להודיע שהסתיימו התקיעות
- תקיעה זכר למקדש

- מבוא למסכת תענית
- זמן שאלת גשמים בארץ ישראל ובחוצה לארץ
- קשר נפשי לארץ הקודש
- נסיגנו של הר"א ש לשנות את מנהג בני הגולה

דף כ"ב שופר מאריך וחוצרות מקצרות

תקיעה גדולה ותרועה גדולה - מתי ומדוע

מנהג רווח בקהילות אשכנז, להאריך בתקיעה האחרונה מסדר התקיעות, הלא היא "תקיעה גדולה". בני עדות המזרח נוהגים לתקוע תרועה ארוכה בסוף התפילה. על מקור שני המנהגים וטעמיהם, בשורות הבאות.

מנהג הספרדים להוסיף בסוף התפילה **תרועה** ארוכה. כך מפורש ב"טור" וב"שולחן ערוך" (או"ח סימן תקצ"ו) בשם רב עמרם גאון: "לאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה, כדי לערבב את השטן". ה"ט"ז (סי"א) מסביר, כי בלבול השטן עם סיום התפילה נדרש, מפני שהולכים לאכול ולשתות, ויקטרג עלינו שכביכול איננו יראים מן הדין והמשפט.

לדעת רב האי גאון אין זה "מנהג ישראל" שהתקבל כמנהג קבוע שחובה לעשותו, אלא הנהגה זו מוגדרת כ"הנהגת יחידים", לאמר, היו יחידים שנהגו כן לאור דברי רב יצחק בגמרתנו להלן (ל"א) שסיפר, כי את סיום תפילתו של שליח הציבור ביבנה לא הצליחו לשמוע, מפני שכל הציבור תקע בשופרות (טור שם, על פי הב"ח, ועיין בפירושו רבינו חננאל בגמרא שם).

תרועה כאות לקבלת התפילות: מעניין לציין, כי הביטוי "תרועה גדולה" מופיע בספר יהושע (ו"א), בו נאמר כי לאחר כיבוש יריחו "יריעו כל העם תרועה גדולה", וכך עשו (שם כ'): "והיה כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה". יש שאמרו כי גם על פסוק זה נסמך מנהג תקיעת תרועה גדולה בסוף התפילה, לאות שהתקבלו התפילות וזכרון השופרות לפני המקום ברוך הוא, כשם שבכיבוש יריחו בעת שתקעו תרועה גדולה התקבלה תפילתם ונפלה חומת העיר תחתיה (מקראי קודש, ראש השנה סימן י"ט, בשם הגר"י פרעלא, עיי"ש עוד).

תקיעה להודיע שהסתיימו התקיעות: אולם, באשכנז לא נהגו כן, ויש מנמקים זאת בכך מפני שאין להוסיף ולתקוע בשופר תקיעות שאינן מיועדות לקיום מצוות תקיעה (עיי' ט"ז שם סי"א). ברם, נוהגים להאריך את התקיעה האחרונה של סדר התקיעות, הלא היא "תקיעה גדולה" (ראה "משנה ברורה" שם סי"א בשם ה"מטה אפרים"). המקור למנהג זה הוא במנהגי המהרי"ל שאמר, כי נוהגים להאריך בתקיעה האחרונה, כדי להודיע לציבור שהסתיימו התקיעות, כשם שבסיום מעמד מתן תורה תקעו תקיעה ארוכה להודיע שהסתלקה השכינה.

כוונת הדברים היא, כי התקיעה הארוכה נועדה לסמן שהסתיימו התקיעות, כדי שיידע הציבור שהגיעה העת לומר את הפסוק "אשרי העם יודעי תרועה" (פירושו ע"י יוסף על אוצר התפילות, ע"י ספר הזכרון יד אהרן עמוד של"ד מה שהרחיב בעניין הרב מ. שפילמן). טעם זה הולם את המנהג לתקוע תקיעה גדולה בסיום התקיעות הראשונות ("תקיעות דמיושב") לפני תפילת מוסף. אך בפוסקים ("מטה אפרים" ו"משנה ברורה") לא הוזכרה תקיעה גדולה כי אם בסיום כל התקיעות, אחר תפילת מוסף. בתקיעה שבסוף התפילה אין את הטעם הנזכר, שהרי אין אומרים פסוקים מסויימים בסוף התפילה, אלא טעמה הוא כעין מה שכתב ה"ט"ז הנזכר לעיל, בדברי רב עמרם גאון.

דבר העיון

הבקשה האחרונה

הנה, כך, מבלי משים, חלף עבר לו רבע מחזור של הדף היומי!

★ ★ ★

שכן נכנס עם ערימת סידורי תפילה. שכנה יצאה עם מגש עוגות ריק. הבית המה חרישית. בחדר הפנימי המתיק הסבא סוד עם בניו ממיטת חוליו. פניו החיוורות ושפתיו היבשות, נראו ככמהות להחזיר את הנשמה לבוראה ולעבור לעולם שכולו טוב.

מעולם לא הורם הנהגות והליכות. מני אותו יום בו ליווים לחופה, גזר על עצמו שתיקה בכל הנוגע לצאצאיו. קשריו עמם היו מן הטובים ביותר שיכולים להרקם בין אב לבניו, אך בכל זאת ואולי דווקא בשל כך, נמנע מליעוץ, להדרכה והוראה. לרעייתו שח, כי ממילא אין שומעים לאדם אם אינו מיישם את אשר הוא דובר. ואילו את אשר הוא מיישם, אין צורך שידבר, שהרי רואים הם כיצד הוא נוהג, ואם טוב בעיניהם - ינהגו כמוהו.

כוס חמין התנפצה אל הריצפה והרעידה את הלבבות. נכד מבועת שהיה אחראי לתקרית, הסתלק עד קצה היער והאב ביקש מבניו להתקרב אליו, עד שפמו וחוטמו.

בקשה אחרונה. **הבכור** היה בטוח, כי חלומה הטוב הולך להתגשם. תדיר חשד באביו, כי הכין מטמון אדיר במקום מסתור. עתה הוא עומד להיחשף. **אחת** הבנות לא פקפקה לרגע אחד, כי הוא עומד לבקש שיקברוהו בקברות אבותיו, בחלקת בית העלמין הישנה. **הוא** הסב מבט קצר אך ממוקד אל פתח החדר,

לעילוי נשמת

מרת **שרה בילה דייטש** ע"ה
ב"ר דב מאיר ז"ל
נלב"ע י"ז טבת תשמ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **אליעזר צבי אדל** ז"ל
ב"ר אברהם יצחק ז"ל
נלב"ע י"ח טבת תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י זוגתו מרת רחל לאה אדל תחי - פ"ת והילדים שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה לקס** ז"ל
ב"ר שלום ז"ל
נלב"ע כ"ב טבת תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י זוגי מרת חנה לקס תחי - גבעת שמואל ילדיו י. לקס שוהם, נ. לקס יד בנימין, ד.קליין, מ. בוקובה - גבעת שמואל

לעילוי נשמת

מרת **חנה פרל זילברברג** ע"ה ב"ר אליעזר יששכר דב ז"ל
נלב"ע י"ט טבת תשס"ה ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בנה ידידנו הר"ר **מנחם צבי זילברברג** ומשפ"י שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

תקיעה זכר למקדש: יש מי שכתב טעם נוסף לסיבת ה"תקיעה גדולה" - זכר למקדש. בשבוע שעבר למדנו (כ/ב), כי בבית המקדש תקעו בראש השנה בשופר ובשתי חצוצרות, אך "שופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצוות היום בשופר". כלומר, תקיעת השופר הוארכה יותר מתקיעת החצוצרות כדי להודיע שמצוות היום היא תקיעה בשופר (כך משמעות רש"י ד"ה "שופר מאריך"). כזכר למעשה מקדש אנו מאריכים בתקיעה האחרונה (עיי' "הררי קודש", על המקראי קודש שם הערה 1).

תפילת לחש של שליח ציבור, באיזה נוסח?

בגמרתנו אנו למדים על "חזרת הש"ץ", ששליח הציבור מתפלל עם הציבור וגם חוזר על התפילה בקול.

טעם תקנה זו הוא כדי שאנשים מבין המתפללים שאינם בקיאים בתפילתם, ייצאו ידי חובה בשמיעתה מאת שליח הציבור. ה"משנה ברורה" (סימן קכ"ד ס"ק י"ב) כותב, כי התקנה אינה מתייחסת אך למקומות בהם יש אנשים שאינם יודעים להתפלל, אלא כך תיקנו חז"ל שבכל בתי הכנסיות שבכל המקומות יחזור הש"ץ ויתפלל בקול רם, כדי שאם יארע ויהודי שהגיע לבית הכנסת אינו יודע להתפלל - יוציאנו שליח הציבור בתפילתו. מדוע שליח הציבור מתפלל גם בלחש עם הציבור? ימתין נא עד שיסיים הציבור את תפילתו, ואז יתפלל בקול רם? בגמרתנו מבואר כי טעם הדבר הוא "כדי להסדיר שליח ציבור תפילתו". כלומר, תפילתו בלחש נועדה לסדר בפיו את סדר התפילה כיאה וכיאות, וכשיתפלל בקול רם תהא תפילתו שגורה בפיו.

מגמרתנו זו הסיק הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל הלכה למעשה. שאול נשאל בעל ה"אגרות משה", אם בעת שהחזן מתפלל לחש עם כל הציבור, רשאי הוא להתפלל כפי הנוסח בו הוא נוהג להתפלל, וכגון, בן אשכנז המתפלל בבית כנסת של עדות המזרח; את חזרת הש"ץ ודאי עליו להתפלל כמנהג המקום, אך האם רשאי להתפלל לחש כמנהגו שלו?

רבי משה פוסק (שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב סימן כ"ט) כי יתפלל כמנהג המקום, שהרי כל עיקרה של תפילת הלחש של החזן היא להסדיר את תפילתו! ואם יתפלל בנוסח אחר, אינו ממלא אחר המטרה שלשמה הוא מתפלל את תפילת לחש. את דבריו הוא סומך על דברי ה"מגן אברהם" (סימן קכ"ד ס"ק ג') שכתב, כי גם בכל תפילות השנה, השגורות בפי האנשים, על החזן להתפלל בלחש עם הציבור כדי להסדיר את תפילתו בפיו. אולם, שנים רבות לפני כן פסק בעל שו"ת "שואל ומשיב" (מהדורא תליתאה ח"א סימן רמ"ז), כי יהודי הנוהג להתפלל בנוסח אשכנז, שניגש כשליח ציבור בבית כנסת בו מתפללים בנוסח ספרד, יתפלל תפילת לחש בנוסח אשכנז, כמנהג אבותיו, ובחזרת הש"ץ יתפלל מן הסידור נוסח ספרד.

הגאון רבי יצחק ווייס זצ"ל (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ו סי' ל"א אות ג') אף כותב, כי כך הוא המנהג ולדעתו טעם הדבר, מאחר שכיום סידורי התפילה נפוצים ומונח סידור תפילה לפני שליח הציבור, אין לחשוש כי יתבלבל בנוסח התפילה. סברה נוספת כתבו פוסקי זמננו, מדוע שליח הציבור יתפלל את תפילת הלחש בנוסח שהוא רגיל בו, שכן, כוונת הגמרא ששליח הציבור לא יתבלבל ויטעה בלשון התפילה ויאמר מילים שאינן מנוסח התפילה כלל ועיקר. אך שליח ציבור שאנו עוסקים בו לכל היותר יחליף בין נוסח ספרד לנוסח אשכנז ואין זה מעכב, כי בשניהם יוצאים ידי חובה ("יתשובות והנהגות" ח"א סימן ק"ז, וכן בשו"ת "אבני ישפה" ח"א סימן י"ד ענף ה' וספר "תפילה כהלכתה" פ"ד סוף הערה כ"ט הביא שכך דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שהחזן יכול להתפלל לחש כנוסחו ואין צריך להתפלל כנוסח הציבור).

הלכה זו שעל שליח הציבור לסדר את תפילתו בלחש, היא לכתחילה, אך כאשר אין אחר שיגש לעמוד במקומו, יכול הוא להתפלל כשליח ציבור, גם אם לא התפלל תפילת לחש ובכך יוצא גם ידי חובת תפילת עצמו. ה"פרי מגדים" כותב, כי אדם שהסתפק אם התפלל תפילת מוסף, אותה אין אפשרות להתפלל שנית כתפילת נדבה, יכול לגשת כשליח ציבור לתפילת מוסף וכך ייצא ידי חובה. כלומר, אף על פי שיתכן שלא התפלל מוסף בלחש, יכול הוא להיות שליח ציבור וכך ייצא ידי חובת תפילתו (הובאו דבריו ב"ביאור הלכה" שם ד"ה "יוצא בוי").

האריז"ל - חזרת הש"ץ, המעולה ביותר: נסיים בדברי ה"כף החיים" (סימן קכ"ד) הכותב, כי האריז"ל גילה שתפילת שליח הציבור האומרה בקול לפני המתפללים, גדולה ומעולה יותר מתפילת לחש של המתפללים, ובעת חזרת הש"ץ היה האריז"ל עוצם את עיניו ומאזין בכוונה לתפילת החזן.

מבוא למסכת תענית

לומדי הדף היומי מסיימים השבוע את מסכת ראש השנה ופותחים בלימוד מסכת תענית. במהדורות הש"ס הנפוצות מודפסות המסכתות בסדר אחר: ראש השנה. יומא. סוכה. ביצה. תענית. מחזור הדף היומי נתקן לפי הסדר הראוי למסכתות מועד, ובו סודרה מסכת תענית אחר מסכת ראש השנה, כפי שניתן להיווכח בתחילת מסכתנו, בה אומרת הגמרא כי שאלתה הראשונה של המשנה "מאימתי מזכירין גבורות גשמים" היא המשך לנאמר במסכת ראש השנה (כ/ט), כי "בחג נידונין על המים". בהקדמתו לפירוש המשניות כותב הרמב"ם, כי מסכת תענית נקבעה אחר מסכת

כמבקש ממלאך המוות חנינה רגנית, והורה לילדיו: "הדוד אברהם... הוא... כל יום יתן לו כל אחד מכם... פרוטה... אחת כל יום...".

בירך דיין האמת.
שבעה כוסות התנפצו אל הריצפה ואיש לא שת ליבו. האבל והבכי פרצו באחת. שנים של חיי משפחה חמים ומתוקים הסתיימו באבחת חרבו של מלאך המוות.
כדרכו של עולם, שבו האחים איש איש לביתו, ומעגל החיים כפה עליהם לשוב אל השגרה, אך בקשתו האחרונה לא משה מזכרונם.
יותר נכון, לא הניחו להם להמישה.
מידי יום, בשעת בוקר מוקדמת, היה הדוד נוקש על דלת בתם, עומד בשתיקה שיש בה יותר ממשמעות אחת, וממתין לפרוטתו. אחדים מהם היו קשי יום, שפירנסו את משפחתם בעמל רב, אך חזקה עליהם צוואת אביהם. פרוטה ליום.

בלב הכינוסים המשפחתיים שהתקיימו מפעם לפעם, ריחפה בעוצמה שאלת השאלות. "למה?". הדוד יושב היה בפיתו, כאילו אינו מבין את פשר המתיחות הסמוייה שבמבטים הנשלחים לעברו, ובין האחים נרקמה שיחת-לחש, כי אם היה אביהם נותר בחיים ורואה את מצבו הכלכלי של הדוד ואת מצבם שלהם, ספק אם היה מצווה את אשר ציווה.

חלפו שנים והפרוטה לעולם עומדת. בוקר בוקר. **מעולם** לא אמר מילה. אף פעם לא ביקש "הביאו לי את פרוטתי". ברגליים זקופות ובראש מורכן, ניצב הכן על מקומו הקבוע במפתן הדלת, ארנק מטבעות מרוכסן בידיו ושפתיו קמוצות.

באחד הערבים פשטה השמועה בין בני המשפחה, כי הנכדה הבכורה עומדת להשתדך עם משפחה ממכובדי הכפר. מסיבת האירוסין נערכה כדת וכדיו, בהשתתפות כל בני המשפחה, ובמהלכה עלתה ביתר שאת וביתר עוז פרשת הפרוטה.

בין האחים התגבשה הדעה, כי לו היו הם במקומו של הדוד, מכאן ואילך היו מפסיקים לבקוש בביתו של אבי הכלה. די. חובות למכביר נטל עליו, כלום עליו להמשיך לפרטטו מידי יום ביומו.

אתא בוקר, ועמה הנקישה.
בני הבית עוד היו שקועים בשינה עמוקה, עייפים ממאורעות היום שחלף, והוא שם, עם הארנק.
בחזון אף ניגש בעל הבית אל הדלת ובידו פרוטה. מיטתו קרצה לו לשוב אליה, עד שהיה מוכן לוותר על כל הפרוטות שיתן לו כל ימיו. אך זאת הפעם, הושיט הדוד רגל אחת קדימה, כמבקש להכנס.

בידו האחת ארנק, לאיסוף הפרוטות מכל האחים, ובידו השנייה תיקיית מסמכים מהודרת. בלא אומר ודברים הניחה הדוד על השולחן, והחווה באצבעו כלפי בעל הבית.
 - "מה?".

- "זה שלך". באותה ארשת פנים בה נקש על דלתו מידי בוקר, פיתח הדוד את קשרי התיק, ולעיניו נגלו צרורות של שטרות כסף חדשים ומבהיקים.
סוף סוף הרשה הדוד לעצמו לחייך וסיפר: לפני מותו קראני אבך וציווני לאמר, יודעני בבני, כי לא חסכנים הם ולא בני חסכנים. אנא, סייע בידי לסייע להם. כך נרקמה בינינו העיסקה, כי יצווה עליכם לי עברכם פרוטה ליום. פרוטה לפרוטה מצטברת, והרי שלך לפניך.

נוחה של עקביות. תאמר לו למאן דהוא - ש"ס שלם!!! הוא יחשוב שאתה מהתל בו... אבל דף אל דף מצטרף בעקביות, והוא יעמוד נפעם ביום מן הימים - כל זה שלי!! ש"ס ממש!! אכן כן. עקביות.

פנינים

דף לד/ב מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם להמליך את הקב"ה - עד היכן?

אומרים בשם רבי ישראל מסלנט זצ"ל: עיתים ומרוב דביקות האדם בקריאת שמע בהמליכו את בוראו למעלה ולמטה ולא רבע הרוחות, שוכח הוא את העיקר והקשה מכל, שאולי אף נח לו לברוח הימנו - להמליכו על עצמו...

דף לה/א שאני רב יהודה

תפילה אחת לשנה!

ידיעה מעניינת מופיעה בפירוש תלמידי רבינו יונה לרי"ף: רבי יהודה הנשיא התפלל פעם אחת בחודש, כדי שלא יפסיק מלימודו, ורבי שמעון בר יוחאי התפלל אחת לשנה בלבד, מסיבה זו. בוא וראה עד כמה היו שקדנים בתורה!...

מסכת תענית

יהודי בא לפני בעל החידושי הרי"ם זצ"ל ושח לו בצער רב כי רופאיו הודיע לו שראייתו הולכת ונחלשת וסופו להגיע לידי עיוורון.

אמר לו החידושי הרי"ם: לך ולמד מסכת אחת, אשר לכשתתעורר תוכל לשנה על פה הלך הלה ולמד מסכת תענית.

חזר אל החידושי הרי"ם וסיפר לו זאת. גער בו החידושי הרי"ם: מה עשית?! נתתי לך ברכה שלא תתעורר עד שתלמד את המסכת; היה עלך ללמוד מסכת בבא בתרא שהיא ארוכה פי כמה וכמה...

דף ד/א הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם

בית חולים בימי חז"ל

פעם הלך הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל לבקר חולה. הלה פנה אל רבי יחזקאל ושאלו, אם מוזכר בחז"ל עניינו של בית חולים?

הרהר רבי יחזקאל קימעה, העביר במוחו את כל התורה בחטף ופסק פסוקו: לא מוזכר בחז"ל דבר כזה כלל.

דף ה/א הזורעים בדמעה ברנה יקצרו

הנחת אבן פינה מתוך דמעות

בעת הנחת אבן הפינה לשיבת פוניבז', התרגש מאד הרב מפוניבז', רבי יוסף שלמה כהנמן. והתייפח בבכי גדול אל תוך חפירת היסוד.

נכח שם ה"חזון איש" זצ"ל ואמר לו:

כאשר מניחים אבן פינה בשירה וזמרה, אין איש יודע מה יהיה בסופה. אולם כאשר מניחים אותה בדמעה ובכי - אין ספק שברינה יקצרו...

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

בשורה טובה ללומדי הדף היומי ניתן להשיג את הספר היחודי והנפלא "ביכורי אשר"

"ביכורי אשר"

על מסכת תענית

ובו ביאורים וחידושים קצרים על סדר הדף

גם על דברי האגדתא

ובן קונטרס חיזוק ללימוד התורה

כמו כן ניתן להשיג

"קיצור חפץ חיים"

"דרך ברורה" - ביאור וסיכום ח"א

של המשנה ברורה "משניות ברורות"

סוכה, ביצה, ר"ה, מגילה, אבות

"משנת אבות" על פרקי אבות

"קיצור ספר החינוך"

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ובטל: 03-579-30-51

ראש השנה, לפי שאחר שהושלמו דיני המועדים מן התורה, סודרו הצומות והתעניות שיסודם בדברי קבלה.

בעל "מלאכת שלמה" (שם) כתב, כי מאחר שבתעניות תוקעים בשופר ואומרים פסוקי "זכרונות" ו"שופרות", סודרה מסכת תענית אחר מסכת ראש השנה.

מסכת תענית פותחת בדיני הזכרת הגשמים בתפילה - "משיב הרוח ומוריד הגשם" [תפילה זו היא איזכור ולא בקשה, כי איננו מבקשים גשם, אלא מציינים את גבורתו של הקב"ה המוריד גשמים], ובדיני בקשת הגשמים - "ותן טל ומטר לברכה". לאחר מכן עוסקים בדיני התעניות הנקבעות בארץ ישראל בתקופות בצורת. נושא זה גודש את הפרק הראשון והשני עד ראשיתו של הפרק השלישי. בפרק השני נכללים גם דיני קביעת תעניות על צרות ועל מגפות, כגון, דבר, שדפון ועוד.

בפרקים אלה משולבים ענייני הלכה על אודות תעניות ודיני אבלות וכן דברי אגדה רבים על אודות רוחות, גשמים, טל, עצירת גשמים, שנות רעבון וכדומה.

הפרק הרביעי של המסכת עוסק ב"מעמדות". כשם שהיו עשרים וארבע משמרות כהונה שהתחלפו בעבודת המקדש, ועשרים וארבע משמרות לוויים, כך היו עשרים וארבע מעמדות, שהם "ישראל כשרים ויראי חטא, שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות" (תפארת ישראל סוף פרק ד' "הלכתא גבירתא"). חלק מאנשי המעמד היו עומדים במקדש, סמוך למקום הקרבת קרבנות הציבור, ואחרים, הרחוקים מירושלים, התקבצו בבית הכנסת שבערים וערכו סדרי תפילה וקריאת התורה מיוחדים, והיו מתענים. תוך כדי הדברים הובא גם סדר "זמן עצי כהנים" - סדר המשפחות שנקבעה להן זכות לתרום עצים לבית המקדש.

בהמשך הפרק מובאים דיניהן של תענית י"ז בתמוז ותענית ט' באב, בנוסף למה שכבר הובא במסכת בפרקים קודמים, ובסיומו - מהותו ומעלתו של יום ט"ו באב.

נשים נא לב, כי תחילה עוסקת המסכת בדיני תעניות שגוזרים בשל בצורת ותעניות שגוזרים על הציבור כדי לעורר רחמי שמים על צרות ומגיפות, לא עלינו. לאחר מכן נידונים תעניותיהם של אנשי ה"מעמד", שהיו עומדים ליד מקום הקרבת הקרבנות בבית המקדש ומתפללים עבור עם ישראל. בהמשך נידונים תעניות תשעה באב וי"ז בתמוז. בעל "מלאכת שלמה" מבאר, כי רבינו הקדוש הקדים תחילה את דיני תעניות הגשמים, לפי שהגשמים נצרכים ביותר לעולם. לאחר מכן סודרו תעניות אנשי המעמד, כי בעת שבית המקדש היה קיים, היו תעניותיהם תדירות בהרבה מתענית תשעה באב וי"ז בתמוז החלים אחת לשנה.

ד/ב עד מתי שואלין את הגשמים

זמן שאלת גשמים בארץ ישראל ובחוצה לארץ

בסוגייתנו מובאות דעות שונות מתי הוא התאריך שבו יש להתחיל "שאלת גשמים" - "ותן טל ומטר לברכה", ולהלכה עולים שלשה תאריכים.

א. בז' במר חשוון התחילו לשאול בארץ ישראל, ולא לפני כן, כדי שהעולים לרגל השבים לבתיהם לא יבוססו את דרכם בגשמים ובבוץ, ועד ז' בחשוון כבר יש סיפק בידם להגיע אל בתיהם. ב. בארץ ישראל, כאשר אין עולי רגלים, כגון לאחר החורבן, מתחילים לשאול גשמים כבר בשלהי תשרי - ממוצאי סוכות. ג. בבבל, שאינה זקוקה למים רבים, מתחילים לשאול על הגשמים שישים יום אחר תחילת תקופת תשרי - בימיו האחרונים של חודש נובמבר [בשבוע הבא נרחיב אי"ה בפירוט זמן זה].

אף על פי שכל עולה להלכה מדברי הגמרא, בפועל נוהגים באופן שונה.

ארץ ישראל: הנה, בארץ ישראל אין שואלים על הגשמים אלא מז' בחשוון ולא ממוצאי חג הסוכות, אף על פי שבית מקדשנו חרב לרוב יגוננו. הר"ן (ב/א מדפי הרי"ף) מסביר, כי מקור מנהגנו מן הרמב"ם והרי"ף שלא התייחסו למוצאי סוכות כזמן שאלת הגשמים. טעם הדבר, כותב הר"ן, מפני שגם אחר החורבן הוסיפו יהודים לעלות לירושלים "כמו שעושים גם היום" ומפני כך איחרו את מועד בקשת הגשמים עד ז' חשוון. נוהג זה שהר"ן מעיד שהמשיך עד זמנו, מובא גם במדרשים: "אף על פי שחרב בית המקדש לא בטלו ישראל פעמי רגלים שלהם ג' פעמים בשנה" (שיר השירים פרשה ח').

ארצות הגולה: אמרנו, כי בבבל שואלים על הגשמים שישים יום אחר תחילת תקופת תשרי, מפני שבבבל אין זקוקים לגשמים רבים. הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ב' הלכה ט"ז) מציין גם מקומות סמוכים לבבל הדומים לה באקלים: "שנער [בבל] וסוריא ומצרים ומקומות הסמוכות לאלו והדומים לאלו".

הדין היה נותן, כי ביתר הארצות ישאלו על הגשמים עוד קודם לכן, וכך כתב רב עמרם גאון (סדר רב עמרם גאון השלם, חלק א' עמוד קכ"א): "בכל מקום ששותין מן מטר כמו ארץ ישראל ופרנקיא, מתפללים טל ומטר בז' במרחשוון". אכן, אנו מוצאים בספרי הראשונים, כי היו מקומות בודדים בחז"ל שנהגו כן ושאלו גשמים החל מז' בחשוון. כך היה בנרבונה (ספר המנהיג הלכות החול אות נח), במונפישלייר (שו"ת הרא"ש כלל ד' סימן ט), באפריקא (בה"ג מהדורת הילדסהיימר עמ' 175), "וכן" - מספר המאירי (מ"א) "המנהג בכל גלילותינו".

קשר נפשי לארץ הקודש: מדוע נהגו גם הם להתחיל לשאול על הגשמים בז' בחשוון ולא החל ממוצאי סוכות, הרי תאריך ז' בחשוון נקבע מפני עולי הרגלים? יש אומרים כי אפשר שאותם מקומות בחז"ל נהגו תאריך זה מפני קשר נפשי לארץ הקודש בה החלו לשאול גשמים בז' בחשוון ("המועדים בהלכה" עמוד קע"ט). מכל מקום, לא היו אלה כי אם מקומות בודדים, אך המנהג שרווח כיום בכל תפוצות

לעילוי נשמה

הרה"ג

ר' שלמה קרובקה זצ"ל

בן הרב יעקב זצ"ל
ראש ישיבת אור ישראל - פי"ת,
וממסדה

נלב"ע כ"א טבת תשכ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י משפחת פלטובסקי שיחיו
- גבעת שמואל

לעילוי נשמת

האברך החשוב

הר"ר אבישלום (סלים) אהרון זצ"ל

בן יבלחטי"א ר' אהרון וצביה שיחיו
נלב"ע ה' טבת תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הר"ר **מנשה וסרצוג** ז"ל

בי"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ"ב טבת תשל"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נפתלי צבי שיף** ז"ל

בי"ר יששכר דב ז"ל נלב"ע כ"א טבת תשנ"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הרבנית **מאשה מרקוביץ** ע"ה

בת ר' נחום יואל הלוי ז"ל

נלב"ע י"ט טבת תשל"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בנה ידידינו
הר"ר **צבי מרקוביץ** ומשפ' שיחיו

ישראל בגולה, הוא להתחיל לשאול על הגשמים שישים יום אחר תחילת תקופת תשרי והדבר אומר דרשני. הרא"ש (סימן ד') תמה על כך ביותר, שהרי בארצות אירופה זקוקים לגשם לפני כן, ואם הגשם אינו יורד מתקלקלים הזרעים שנזרעו באדמה! הרא"ש מציין, כי "בפרוביצנא ראיתי שהיו שואלים את הגשמים במרחשון וישר מאד בעיני".

לימים, מספר אחד מבניו של הרא"ש, ניסה אביו לשנות את המנהג.

היה זה בשנת ה'ע"ג, מספר בנו של הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ד' סימן י"ו) בלשון ציורית: "ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם, נעצרו השמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזוער. ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח, אחרי תפילת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו ואנחנו, קצת מהחברים, עומדים עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר: עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו: למה לא יזכירו ושאלו הגשם עד שבועות". כלומר, הרא"ש התפלא מדוע בארצות אירופה לא ביקשו על הגשמים עד חג השבועות, שהרי במקום זה נדרשים הגשמים עד תאריך זה.

"ויענוהו מקצת מהחברים: טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן... וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם". בעשות כן החזן למחרת, "והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו שסימן קללה הוא. ויתאפק אדוני אבי הרא"ש ולא דיבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד".

בביתו ישב הרא"ש ויכתוב לאמר: "על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאול [על הגשמים] עתה ביום טוב הראשון של פסח... מכבר ימים רבים באשכנו נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו. האחד, שאינם שואלים הגשמים כתיקון [במועד הראוי להם]... דבבל שוכנת על מים רבים ולא היו צריכין גשמים עד שישים לתקופה; או היה זמן הזרע מאוחר בבבל. אבל בארץ אשכנו, שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך, הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל, שהעופות והעכברים יאכלוהו כלו, למה לא נעשה כבני ארץ ישראל ששואלין הגשמים במרחשון, כרבן גמליאל?".

הרא"ש מוסיף ומספר, כי בביקורו בארצות אירופה שאל את החכמים מדוע הם שואלים הגשמים זמן כה קצר, "ואמרתי כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאול ולהזכיר עד עצרת. כי עתה אני יודע, שכל הארצות שאני יודע, עיקר גשמייהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים ניהו. אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי: עתה הגיע העת לתקן מה שנתאוותי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת; ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחורנית".

סוף דבר מסיים הרא"ש, כי בראותו שאין מקבלים את דבריו חזר בו, כדי שלא לעשות ישראל אגודות אגודות.

אף שלכתחילה לא נפסק כדברי הרא"ש, מכל מקום פסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סימן קי"ז סעיף ב'), כי בדיעבד אם טעה אדם ושאל על הגשמים לאחר הפסח אינו נחשב כמי שטעה בתפילתו בודאי ועליו לשוב ולהתפלל בתורת נדבה בלבד. הרמ"א אף פוסק כי אין צורך גם בתפילת נדבה [אך זה דווקא בתקופת עצירת גשמים, עיי' מ"ב שם].

עשרות אלפי נפרות
מודפסות ונלפדות לעילוי
הנשמה המונצחת בעמוד
הנמרא

הקדם והנצח
את נשמת יקירך ז"ל

שיום הזיכרון שלהם חל בחודשים:
אדר - ניסן - אייר

בגמרא הפיוחדת "מהזורת נר תמיד" בהוצאת מאורות הדף היומי

לפרטים והרשמה: (שיו) טל. 03-5775307 פקס. 03-7601020

ללומדי הדף היומי

עם תחילת לימוד מסכת תענית
ביום רביעי כ' בטבת

ניתן להשיג את הגמדות המפוארות
מסכת

ראש השנה תענית

ב"הוצאת מאורות הדף היומי"
עם ההלכות תעניות

במשרדי מאורות הדף היומי

רח ווגמן 3 בני-ברק

ובמוקד הטלפוני: 151-500-1700